

KÜFRÜN KISA TARİHİ
TANRI'YA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR

DAVID NASH

ÇEVİREN
CEMAL CAN TARIMCIOĞLU

DAVID NASH

York Üniversitesi'nde doktora çalışmasını tamamladıktan sonra Leicester Üniversitesi ve York Üniversitesi'nde görev almış, 19 ve 20. yüzyıl İngiltere tarihi üzerine dersler vermiştir. Radikalizm, utanç, ateizm ve sekülerleşme tarihi üzerine araştırmalar yapmıştır. Kraliyet Tarih Kurumu ve Kraliyet Sanat Tarihi Topluluğu üyeliğinin yanı sıra birçok akademik dergide editör olarak görev almıştır. Hâlen Oxford Brookes Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Başlıca eserleri: *Cultures of shame: exploring crime and morality in Britain 1600-1900* (A. M. Kilday ile birlikte, 2010), *Blasphemy in Britain and America, 1800-1930* (2010), *Christian ideals in British culture: stories of belief in the twentieth century* (2013), *Shame and Modernity in Britain: 1890 to the present* (A. M. Kilday ile birlikte, 2017), *The Humanist Movement in Modern Britain: A History of Ethicists, Rationalists and Humanists* (C. G., Brown ve C. Lynch ile birlikte, 2023), *Beyond Deviant Damsels* (A. M. Kilday ile birlikte, 2023).

CEMAL CAN TARIMCIOĞLU

1988 İstanbul-Üsküdar doğdu. 2012 senesinde İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünü Felsefe yandal programıyla birlikte bitirdi. 2014 yılında askerî tarih alanında yüksek lisansını tamamladı. 2014 yılında Yakınçağ Tarihi alanında başladığı doktora çalışmalarını yarıda bıraktı. 2018 yılından itibaren çeşitli alanlarda çeviriler yapıyor ve Marmara Üniversitesi'nde İngilizce Öğretmenliği bölümünü okuyor. Başlıca Çevirileri: Richard Sugg, *Periler: Tehlikeli Bir Tarih*, 2022, Giancarlo Casale, *Osmanlı'nın Keşif Çağı* (2023), Robert Gerwarth, *Hitler'in Celladı* (2023); Donald R. Prother, *Yirmi Beş Keşifte Evrimin Öyküsü* (2024).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	13
GİRİŞ	15
1. Küfür: Tanımlar ve İlk Düşünceler	21
2. Küfrün Tarihine Giriş	23
3. Çağdaş Dünya ve Küfür	26
4. Bu Kitabın Amacı	33
I	
ANTİK DÜNYADA KÜFÜR	35
1. Sokrates'in Ölümü ve Şehadet İçin Bir Model Yaratmak	41
2. İslam'da Küfrün Kökenleri	46
3. Eski Ahit Dünyasında Küfür	50
4. Erken Hıristiyan Toplumu ve Küfür	53
2	
ORTAÇAĞ HIRİSTİYAN DÜNYASINDA KÜFÜR	59
1. Engizisyonlar ve Sansür Makinesinin Tohumları	61
2. Günlük Yaşamda Küfür	63
3. Yahudilerde "Küfür"	66
4. Ortaçağ Devleti ve Hıristiyan Düşünürler Kâfirlere ve Sapkınlara Değerlendiriyor	71
5. Kullanışlı Bir Siyasi Suç Olarak Küfür: Tapınak Şövalyeleri Örneği	76
6. Avrupa'da Kâfirlere Karşı Düzenlenen "Haçlı Seferi"	79

	3	
	KÜFÜR VE REFORM	83
	1. <i>Küfür ve Reform</i>	84
2. <i>Tavernada ve Kumarhanede Küfür: Takdiri İlahiyle Oynamak</i>		88
3. <i>Yeni Sapkınlıklar, Yeni Küfürler</i>		89
4. <i>Küfrü Denetim Altına Almak: Devletin Denetim Mantığı</i>		95
5. <i>Kötü İnsanları Islah Etmek</i>		101
6. <i>Rönesans Floransı'nda Küfür ve Dindarlık</i>		105
7. <i>İkon Kırıcılık ve Küfür</i>		110
8. <i>Din Devletlerinde Küfür</i>		111
	4	
	KÜFÜR VE AYDINLANMA	120
1. <i>Yerel Dilde İncil: Yeni İnanç Dünyalarını İnşa Etmek ve Çözmek</i>		121
2. <i>Kamu Yararı İçin Bir Sorun Olarak Küfür</i>		123
3. <i>17. Yüzyılın Sonları: Güvenlik ve Kriz</i>		138
	5	
	19. YÜZYILDA KÜFÜR	154
1. <i>Thomas Paine: Akıl Çağı ve Küfür</i>		154
2. <i>Muhafazakâr Dünya Karşı Mücadele Veriyor</i>		157
3. <i>Richard Carlile, Yoldaşları ve Toplumsal İlerleme Olarak Küfür</i>		161
4. <i>Aydınlanma'dan Sonra Avrupa'da ve Amerika'da Küfür</i>		170
5. <i>Foote, Coleridge ve Üslup</i>		172
6. <i>Yazarlar, Sanatçılar ve Yeni Çağcılar: Modern Küfürün Doğuşu</i>		181
	6	
	20. YÜZYILDA KÜFÜR	185
1. <i>Modern Kâfirler, Anarşistler ve Siyasi Muhalifler</i>		185
2. <i>Ya İlga ya Reform: Küfür Yasaları Ön Planda</i>		192
3. <i>İlham Olarak Din: Küfür ve Modern Sanatın Ruhu</i>		195

4. <i>Küfür ve Modern Ahlaki Haçlı Seferleri</i>	200
5. <i>Selman Rüşdi ve Küfrün Küreselleşmesi</i>	205
6. <i>Küfür ve Uluslararası Adaletin Gelişi</i>	210
7	
ÇAĞDAŞ DÜNYADA KÜFÜR	216
1. <i>Modern Gündemlere Yanıt Vermek: Hoşgörü ve Nefret</i>	217
2. <i>İrlanda ve Modern Küfür Yasalarının Anomalisi</i>	227
3. <i>Charlie Hebdo ve Patlayıcı Şiddet</i>	235
4. <i>İrlanda ve Muhalefetin Toplanma Hızı</i>	237
5. <i>Küfrün ve Küfür Yasalarının Geleceği</i>	245
6. <i>Son Sözler</i>	248
KAYNAKÇA	249
DİZİN	251

GİRİŞ

Dikkatle oturup uzunçalarlarımı görmezden gelip bunun yerine bir kutsal değerlere küfür davası hakkında daha fazla bilgi edinmek için harıl harıl basını ve medyada çıkan haberleri inceliyordum. 1970'lerin sonlarında Londra'nın batısında, 17 yaşındaki bir çocuğun bunu yapması tuhaf bir durumdu. Ahlak bekçisi Mary Whitehouse'u zaten biliyordum. Mary, mizahtan anlamayan, hayattan zevk almayan gamlı baykuşun tekiydi; ergen zihnimin gülünç, merak uyandırıcı ve bazen de her ikisini birden gördüğü bazı şeyleri yasaklatmak ve sansürletmek için elinden geleni yapan biriydi. Biraz acayip bir Danimarkalı olan yönetmen Jens Jurgen Thorsen'in kışkırtıcı filmi *The Sex Life of Christ*'ı [İsa'nın Cinsel Hayatı] çekmek üzere Britanya'ya girişini engellemede de başarılı olmuştu. Thorsen adeta başka bir zamandan kalma, tasasız, klasik bir İskandinav hippisi gibi görünüyordu; onu anarken gülümsemekten kendimi alamıyorum. İsa'nın banka soyup küçük bir motosikletle olay yerinden kaçtığı bir sahneyi filmine ekletmeyi planlamış olması beni çok eğlendirmişti. Bu aslında biraz saygısızca sayılabilecek, basit, hafifmeşrep, hatta aptalca bir gösteriden ibaretti. Elbette bunun kutsal değerlere hakaret, yani küfür kadar ağır bir suç sayılabileceği ya da filmin yapımının engellenmek isteneceği fikri hiç aklıma gelmemişti. Üstelik küfür sözcüğünün kendi de tuhaf bir iptidai Ortaçağ anlayışını yankılıyordu. Sansürcülerin ağızından dökülmesi de benim zihnimde –ve aslında benim neslimden olan diğerlerinin zihninde– bu etkiyi iki katına çıkarmaya hizmet etmişti.

Dolayısıyla Mary Whitehouse'un dinin kamuoyunda vahim ve affedilemez bir şekilde tahrif edilmesinden duyduğu

kaygı ve yasal tazminat başvurusu ilerledikçe bu durum ya dünyanın artık yerinde saymadığını, ilerlediğini kavrayamayan ya da bunun çok önemli bir dava uğruna verilen son derece riskli bir son savunma mücadelesi olduğunu düşünen mende-bur (yine de ironik bir şekilde, Mary'nin kendisi hariç, aynı zamanda eşkâli şaşırtıcı derecede meçhul) Müesses Nizamın son nefesi gibi görünüyordu. Henüz çok gençtim ama bu ahmaklığın kısa sürede sona ereceğini bilecek kadar kendimi akıllı görüyordum. Gözlemcilerin de dikkat çektikleri üzere 20. yüzyılda ağırlığını hissettiren ahlaki açıdan katı ve tutucu Britanya imgesi hem 1960'lardaki *Lady Chatterley'nin Aşığı* vakasında hem de 1970'lerdeki *Oz* davasında ciddi biçimde sarsılmıştı.¹ Her ne kadar haksız sansüre karşı yürütülen mücadelelere dair bazı uzak kolektif anıları çağrıştırsa da bunlar 1977-78 olaylarıyla birlikte düşünülmesi gereken belirsiz kültürel göndermelerdi. Birçok kişi gibi ben de kutsal değerleri aşağılama yasasının İngiltere'de hâlâ yürürlükte olmasına şaşırmıştım. Kısa bir süre sonra bir gazete bu yasa-yı ihlal ettiği gerekçesiyle dava edilecek ve bu dava yasanın hâlâ ne denli kuvvetli olduğunu cümle âleme gösterecekti. Televizyon haberlerinde "eşcinsel" süreli yayın *Gay News*'in İsa ile İncillerde tasvir edilen diğer karakterler arasındaki yoğun ve tutkulu fiziksel aşk eylemlerini tasvir eden bir şiir yayımladığı anlatılıyordu. Söz konusu şiirde çarmıhtaki yüzbaşının ölü İsa'nın yaralı bedeniyle cinsel ilişkiye girdiğinin anlatıldığı kısım bardağı taşıran son damla olmuş ve infial yaratmıştı. O zamanlar dindar ve ibadetlerini yerine getiren bir Katoliktım ama bir yandan da İngiliz edebiyatı öğrencisiydim. Bu da beni meseleyi birçok kişi tarafından kutsal kabul edilegelmiş dinsel fikirlere karşı menfur ve alçakça bir saldırı olarak görmekten ziyade şiir sanatı, mecazlar ve hayal dünyası üzerinden daha

¹ Oz davası ve Lady Chatterley'in Aşığı vakası hakkında daha fazla bilgi için bkz. Arthur Calder-Marshall, *Lewd, Blaspheinous and Obscene* (Londra, 1972).

farklı bir bakışla düşünmeye yöneltmişti.² Belki de Katolik bir insanın dindar olabilmesi için ciddi anlamda gelişmiş bir hayalgücüne ihtiyacının olması yüzünden olsa gerek, James Kirkup'un şiirinde aslında ne kastettiğini ben kolaylıkla anlıyordum. Tanrı eğer sevgiyse bu sevginin tüm insanlığı kuşatması gerekiyordu. O hâlde şiir neden olup bitenlerin birebir tasviriymiş gibi değerlendirilmişti? Kimse yaratıcı özgür sanat diye bir şey duymamış mıydı? Herkes mi mecazlardan bihaberdi? Peki ya imgelem ve simgecilik? Sözümona her şeyi gören ve bilen bir Tanrı'nın, yeryüzünde emirlerini yerine getirtmek için Mary Whitehouse gibi –mütevazı ve biraz da çatlak– bir kuluna ihtiyaç duyması da tuhaftı. Belki de Katoliklerin bir parçası olmadığı Protestan çileciliği adına Tanrı'nın sözünü ahlak anlayışlarıyla tamamlamaya fazlasıyla hazır olan Protestan dünyasıydı.

Eşcinsellik, manşetlere çıkmanın yanı sıra siyasi yeni dalga ve propagandacı Tom Robinson Band'in ortaya çıkmasıyla kısa süre sonra dönemin gençlik kültüründe de önemli bir rol oynayacaktı. Bu grup, fikir ayrılıklarına yol açan “Glad to be Gay” [Eşcinsel Olmaktan Mutluyum] şarkısını yazmıştı. Bu şarkı, eşcinselliğin bir suç olmaktan çıkarılıp kamuoyunda adım adım kabul görmeye başladığı yıllar arasında hepimize eşcinsel erkeklere (arkadaşlarımız dâhil) uygulanan rutin adaletsizlikleri düşündürmüştü. Şarkı, *Gay News* davası Temyiz Mahkemesine ulaşmadan hemen önce yayınlanmıştı ve ilk duruşmanın etrafındaki adaletsizliğe ve ikiyüzlülüğe atıfta bulunuyordu. Müstehcenlik kavramının bazı şüpheli yerleşik çıkarları desteklemek ve sürdürmek için Müesses Nizam tarafından kötü niyetle kullanılan bir araç olduğundan dem vuruyordu. Üstsüz ve çıplak kadınların resimleri sansasyonel basında kınanmadan, hatta olumsuz yoruma bile maruz kalmadan manşetlere bile çıkabilirken *Gay News* ve

² Şiirin bir reproduksiyonu ve ona eşlik eden illüstrasyon, Alan Travis'in *Bound and Gagged* (Londra, 2000) adlı eserinde mevcuttur.

onun savunduğu eşcinsellik basın yayın organlarında acımasızca karalanıyordu. Bu ideolojik güdümlü gözlem, şarkıda, Britanya'nın Müesses Nizamındaki herkesin ve aynı zamanda toplum adına toplumu düzenleyen ve denetleyenlerin işlediği yanlışların bir listesiyle birlikte yer alıyordu. Bu sayede deyim yerindeyse *Gay News* dava sürecinin film müziği hâline gelmişti ve bu da şarkıyı, bazılarının göre, sahne dışında uygunsuz ve uyumsuz bir gürültüye dönüştürdü.

Ben de dâhil olmak üzere kamuoyu, yavaş yavaş ortaya çıkan olaylar karşısında şaşkına dönerken, olaylar böyle devam etti. Mary Whitehouse'u ahlaki açıdan destekliyor gibi görünen ikiyüzlü Müesses Nizama, liberal dünyanın daha tanınabilir ve bilgili üyeleri karşı çıktılar. John Mortimer (*Rumpole* dizisinden), Bernard Levin, Margaret Drabble ve Geoffrey Robertson, *Gay News* adına tartışmak için sahneye çıkmışlardı. Çok az kişi, bu ihtimal karşısında gözyaşı dökse bile bu, görünüşte, Müesses Nizamın kaybedeceği haksız bir mücadeleye benziyordu. Britanya'nın hoşgörü ve tarafsızlık anlayışına sahip liberal bir ülke olduğu çok açıktı ve daha liberal olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) da kısa süre önce katılmıştı. Bütün bunlar elbette ülkenin genel olarak dünyaya nasıl bir görüntü verdiği konusunda bilinçlenmesini sağlayacaktı. Ayrıca dine hakaret yasaları neydi ve modern çağda aslında ne işe yarıyordu? Bir kişinin yazmış olduğu şey kesinlikle yazılmamış (hele hiç düşünülmemiş) olamazdı ve –suçun modern tarihinin sık görülen bir özelliği olduğunu keşfedecektim– dava, gerçek hakaret niteliğindeki yazıları ve ifadeleri çok daha kolay bir şekilde kamuoyunun dikkatine sunmuştu. Kitlelesel okuryazarlık olgusunun desteklediği televizyon, radyo ve basın çağında her şey özellikle Ortaçağa özgü görünüyordu: Dine söven malzemenin süregelen dolaşımı, muhabirler yalnızca halkı bilgilendirme işini yapıyor olsalar bile rahatsız edici olmaya devam edecekti.

Ama sonuçta davada olumsuz bir karar çıktı ve suçun oluştuğuna hükmedildi. *Gay News*'un editörü Dennis Lemon

12 ay hapis cezasına çarptırıldı ve cezanın infazı ertelendi. Kutsallara hakareten duyulan nefret hâlâ şaşırtıcı derecede canlı ve sağlamdı ve zaman ilerledikçe hayatımda hayal ettiğimden çok daha önemli bir rol oynayacaktı.

Kendimi Westminster'daki Parlamento Binası'nın merdivenlerinde dururken bulduğum 2002 yılının bir yaz gününe hızla ilerleyelim: Artık kırklı yaşlarımla başlarındaydım ve Lortlar Kamarası'nın Din Suçlarını Soruşturma Komisyonu'na ifade vermek üzereydim. *Gay News* davasının dine hareket konusuna ilgimi uyandırmasının üzerinden uzun yıllar geçmişti. 2002 yılına kadar bu konuyla ilgili zaten bir kitap ve birkaç makale yazmıştım.³ Fakat Altıncı Bölümde de değineceğimiz gibi akademinin sınırları içinde kalan bu keyifli çalışmalar 1990'larda ses getiren Selman Rüşdi vakası sayesinde birdenbire çağdaş dünyayla derinden ilgili hâlde gelecekti. Ulusal Sekülerler Topluluğu'nun sekreteri Keith Porteus-Wood Küfür Yasası'nın yürürlükten kaldırılması için hazırladıkları raporun yazılıp komisyona sunulmasına yardımcı olmam için 2002 yılında bana başvurmuş ve onların adına Lortlar Kamarası Din Suçlarını Soruşturma Komisyonu önünde konuşmamı istemişti. Aradan geçen yıllarda, hakaret yasalarının çoğu toplum için –tarihten gelen bir alışkanlıkla olsa gerek– kalıcı ve şaşırtıcı derecede ilgi görmeye devam ettiğine ikna olmuş-tum. Fakat paradoksal şekilde, bir yandan da bu yasaların çok yakında tarih olacak eski bir çağın kalıntıları olduklarına da ikna olmuş-tum. Gelgelelim Batılı ulusların çağdaş yasalarıyla ilgili daha sonraki deneyimlerimin çoğu bu kanı-larımdan ilkini pekiştirirken, ikincisi hakkında beklenmedik bir şekilde fikrimi değiştirmeme neden olacaktı. Bu suçun geçmişini araştırmak beni bu tür yasaların son derece sınırlı bir değere sahip olduğuna ve modern toplumların çoğunda ters etki yarattığına da ikna etmişti. 19. yüzyılın ortalarında

³ David Nash, *Blasphemy in Modern Britain: 1789 to the Present* (Aldershot, 1999).

ortaya çıkan bir hareket olarak bu tür yasalara karşı gittikçe büyüyen bir dalganın görüldüğü bir çağda büyümüşüm. Bu dalga çoğu Batı ülkesinde hız kazanmıştı ve hakaret yasaları ya din işlerini devlet işlerinden ayırmaya çalışan reformcu hükümetler tarafından tamamen yürürlükten kaldırılmışlar ya da hangi yeni şekli alırlarsa alsınlar kadük kalmışlardı.

Lortlar Kamarası Komisyonu'nun karşısına çıkmam bu hususların dillendirilmesini sağladıysa da komisyon nihai bir karara varamadı ve altı yıl boyunca bu konuda ne yazık ki doğru düzgün bir ilerleme kaydedilemedi. Fakat Ceza Adaleti ve Göçmenlik Yasası ile ilgili bir tartışma bağlamında İngiltere'nin hakaret yasası 2008 yılında –hükümetin de bu girişime sessiz kalıp göz yummasıyla– bir gecede beklenmedik bir şekilde ilga oldu. Bu gelişme kutsal değerlere hakaret konusunu bu kez tüm Hıristiyan dünyasını kapsayacak biçimde ele alan ve bu bakımdan öncekinden daha iddialı olan ikinci kitabım yayımlandıktan bir yıl sonra yaşanmıştı.⁴ 2008 yılında yasa ilga edildiğinde İngiltere'de neredeyse hiç kimse bundan esef duymamıştı ve ben de bu nedenle meselenin artık kapandığını ve bir uzman ve geçici aktivist olarak görevimin tamamlandığını düşünmeye başlamıştım. Fakat İrlanda hükümetinin neredeyse bir yıl sonra yine bir gecede yeni bir küfür yasası çıkarabileceğini açıkçası hesap etmemiştim. Bu yasa ne bu suçla ilgili göze çarpan bir geçmişe ne de bu konuda derin bir kültürel bilgiye sahip olan bir ülkede yürürlüğe konmuştu. Modern içtihadı göre İrlanda anayasasında devletin küfür suçunu değerlendirmesi için bir hüküm getirilmesini gerektiren bir madde vardı. Bu durum, dönemin adalet bakanı Dermot Ahern'i bu boşluğu dolduracak kapsamlı bir küfür yasası tasarısı sunmaya itti. Yapılan bu yasa o dönemde önemli tartışmalara neden oldu ve son bölümde göreceğimiz gibi, bu tartışmalar bugün de devam ediyor. İşte bu nedenle hiç

⁴ David Nash, *Blasphemy in the Christian World: A History* (Oxford, 2007).

hesapta yokken, İrlandalı STK'ların benden yardım istemesiyle bir tarihçi ve aktivist olarak ikili kariyerimi sürdürdüm.

Bu kitap birçok açıdan hem çağlardır yakamızı bırakmayan kutsal değerlere hakaret konusuna hem de hem yazarının bu konudaki düşüncelerine bir giriş olarak okunmalıdır. Umarım bu birleşim hem etkili hem de sevindirici olur ve aynı zamanda tarihin en iyi geleneklerinde iş görür. Bu, okuyucunun bu kitapta küfrün kökenlerini ve faillerin saiklerini bulmasını ve bunları hem tarihi geçmişin hem de çağdaş dünyanın aynasına tutabilmesi anlamına gelir. Bunu yaparken, bu karşılaştırmanın bir dizi benzer ve son derece farklı imgeler sunması gerekir. Umarız bu süreç aynı zamanda okuyucunun çağdaş dünyada küfrün nasıl ve neden devam ettiğini ve neden geride bırakılmasının bu kadar zor olduğunu düşünmesini sağlar. Benzer şekilde, geçmişteki ve günümüzdeki toplumlar tarafından koruma, bozma, zulmetme ve meşrulaştırma amacıyla nasıl kullanıldığı ve istismar edildiği de netleşmeye başlamalıdır. Geçmiş burada, bir tarih araştırmacısı olarak sık sık gittiğim diğer yerlerden çok daha fazla, derin bir şekilde şu anda yaşıyor. Aslında o, yalnızca inatla uzaklaşmayı reddetmekle kalmıyor, aynı zamanda birbirini takip eden çağdaş dünyalar tarafından sık sık ve etkin bir şekilde geri çağırılıyor.

1. Küfür: Tanımlar ve İlk Düşünceler

Tüm kültürlerde kutsal değerlere küfretme suçu, kabaca, kutsal varlıkların, öğelerin veya metinlerin varlığını, doğasını veya gücünü sorgulayan, aşağılayıcı bir dilin veya eylemlerin kasıtlı kullanımı olarak tanımlanagelmıştır. Kimi durumlarda –özellikle de tarihin bu kitapta da yer verilen ilk çağlarında– bu eylem Tanrı'nın güçleriyle alay eden görüşlerin açıktan ifade edilmesidir ya da bu güçleri kendi hesaplarına geçirmek isteyen bireylere uygulanacak yaptırımlara atıfta bulunur. Kutsal değerlere hakaret suçu ilk olarak İbrahîmî dinler ta-

rafından icat edilmiş gibi görünmektedir. Bunun nedeni belki de bu dinlerin kelimelere ve dile daha fazla vurgu yapması ve bunları doğrudan dinî inanç ve ibadetlerle ve yaratma ve vahyetme gibi tanrıya özgü eylemlerle ilişkilendirmesidir. Benzer şekilde, bu inançlar (özellikle de İslam) küfrü dinden dönme olgusuyla da ilişkilendiriyor gibi görünmektedirler ki ikisi arasındaki ayrımın geçmişte zaman zaman bulanıklaştığı dönemler olmuştur.⁵ Küfür klasik dünyanın farklı bölgelerinden kaynaklanan, antik çağlardan kalma bir tarihe sahiptir. Daha sonra Ortaçağ dünyası, düşünceyi ve kanaati suç hâline getirdi. Bununla beraber, küfrün tarihi onun varlığını nasıl sürdürdüğüyle de ilgilidir: Küfür bize, sansür kavramı ve onu gelişimi, en geniş anlamıyla, hükümetin bile ötesinde otoritenin sürdürülmesine zarar veren görüşleri nasıl susturduğu hakkında bir fikir verir. Bu aynı zamanda insanların davranışlarını ve kurtuluşlarını yönlendiren inançların benimsenmesine de olanak sağladı. Bu kadar eski bir mesele için, çok farklı toplumlar ve kültürlerle karşı karşıya kalan dine hareketin modern dünyada neden varlığını sürdürdüğünü de açıklamamız gerekiyor. Bu değişiklikler yoluyla ne kadar uyum sağladığımızı anlamak, çağdaş dünya için özellikle ciddi bir konudur ve bu kitabın işlevlerinden biri budur. Okuyucu bu kitabın içeriğinde İngilizler, İngilizce konuşulan bir dünya ve Avrupalılarla ilgili bir önyargı tespit edebilirler ama bu durum yazarın bilgisini yansıtmaktadır ve belki de bunun için özür dilemeliyim. Yine de kitap aynı zamanda bu az bilinen hikâyeyi bu bölgelerdeki okurlara anlatma arzumu da yansıtıyor ve bunun için özür dilemiyorum.

⁵ Peter Cumper, 'Blasphemy, Freedom of Expression and the Protection of Religious Sensibilities in Twenty-first Century Europe', *Blasphemy and Freedom of Expression: Comparative, Theoretical and Historical Reflections after the Charlie Hebdo Massacre*, ed. Jeroen Temperman ve András Koltay (Cambridge, 2018), s. 141.

2. Küfrün Tarihine Giriş

Peki, dine hakaret edenleri avlamanın gerekçesi nereden çıktı ve neden bu suçlamalar ve onunla bağlantılı eylemler modern zamanlara kadar amansız bir gayretle sürdürüldü? Klasik dönemden erken modern döneme kadar dinde ortodoksluk, yöneticiler ve valiler tarafından bir devlet güvenliği meselesi olarak görüldüğünden çok önemliydi. Otorite, gergin bir şekilde ve düzenli olarak, hürmet ve saygı mekanizmalarının koruyucusu olarak hareket etme görevini açık bir şekilde tanımladı. Dine hakaret edenler de sözleri, eylemleri, hatta yaşam tarzlarıyla çoğu zaman dinsel ve toplumsal tutuculuğa ve gelenekçiliğe kaygı uyandırıcı bir alternatif teşkil ettiler. Dinî muhalefetin tehlikeli bir sapkınlık olarak görülmesi sahte öğretilerden, yozlaşmadan ve kötülükten duyulan korkuyu dinsel inanç yelpazesinin kalıcı bir parçası hâline getirdi. Bu göz önüne alındığında, sapkınlığa Ortaçağda ve erken modern dönemde getirilen açıklamaların, sanki bulaşıcı bir hastalıkmiş gibi, dışsal bir kötülük tarafından yozlaştırılan bir birey olarak kâfir figürünü vurgulaması pek de şaşırtıcı değildir.⁶ Çoğu zaman yetkililerin ve dinî hiyerarşilerin işi, bu harici kötülüğün kaynaklarını belirlemektir ve bu yetkililer dış kaynaklı kötülüğü genellikle bulaşıcı bir salgın hastalık misali kontrol altına alınması veya yok edilmesi gereken fiziksel bir durum gibi tarif eden bir dil kullanıyorlardı. Bu patolojik modelde, günaha sürüklenen sapkın bireyler ıslah edilmesi, kurtarılması ve Hıristiyan topluluğuna geri kazandırılması gereken kurbanlar olarak sunuluyorlardı. Ortaçağa ait bu görüş, kutsal değerlere hakaret edenlerin eylemlerinin kibir ve gurur gibi günahlarla veya akıl hastalıklarıyla ilişkilendirildiği erken modern döneme ait birçok görüşle çelişmektedir.

⁶ See Talal Asad, *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam* (Baltimore, md, 1993) ve Malcolm Lambert, *Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation* (Oxford, 1992).

Küfür suçunun failleri genellikle hem bu dünyanın hem de öbür dünyanın doğası hakkında bilgisi olan ve çoğu zaman bu bilgiyi kötüye kullanan kişiler olarak algılanıyorlardı. Küfre düşmek kutsal olan ve devlet kavramlarına şiddet uygulamak olarak değerlendiriliyordu. Bu tür eylemlerin bir çeşit asayiş meselesi olarak görülmesi, kamu huzurunun ve asayişin bozulmasının veya dinî nesnelere, kişilere veya metinlere saygının tamir edilemez şekilde zedelenmesinin vurgulanmasına neden olurken, hukuk sistemlerinde tazminat ve ıslahatın biçimlerinin yerini kin ve intikam türlerinin almasını de beraberinde getirdi. Fakat daha genel bir çerçevede bakıldığında küfrün önemi, devletin bu spesifik olgu etrafında tanımlanmaya başlaması ve bu durumun geleneksel tarihin öne sürdüğünden biraz daha erken gerçekleşmiş olmasıdır. Buysa tarih yazımının dikkatini nüfusları denetim altında tutup uygarlaştırmayı amaçlayan hem tanrısal hem de ahlaki eylemlere çekmektedir. 17. yüzyılın Fransası'nı ve 16. yüzyılın İsviçresi'ni araştıran tarihçiler, bu tarihlerin bireylerin pişmanlık duymasına ve ceza veya kefaret almasına neden olan, sarhoşluğun körüklediği dürtüsel eylemlere veya olaylara vurgu yaptığını belirtiyorlar.⁷ Bu durum İngilizce konuşulan dünyada (özellikle İngiliz hukuku etrafında) yürütülen ve küfrün tarihine yönelik daha ziyade bir “düşünce tarihi” yaklaşımını yansıtan çalışmalarla karşılaştırmaya değerdir. Örneğin Quaker maneviyatı, içsel ışıktan söz ettiği ve kişisel vahyi vurguladığı için kutsallara küfretmek olarak görülüyordu. Aydınlanmanın deizmi, kiliselerden ve rahiplerden özgürleşmeyi vurguluyordu. Özellikle İngiltere’de kutsal değerlere hakaret meselesi sözlü meyhanе tartışmalarında veya ivedi, tahrik edici küfürleşmelerle değil, kaleme sarılarak, genellikle risalelerle üretiliyordu.⁸ Ameri-

⁷ Alan Cabantous, *Blasphemy: Impious Speech in the West from the Seventeenth to the Nineteenth Century* (New York, 2002); Francisca Loetz, *Dealings with God: From Blasphemers in Early Modern Zurich to a Cultural History of Religiousness* (Farnham, 2009).

⁸ Hypatia Bradlaugh Bonner, *Penalties upon Opinion; or, Some Records of the*

ka'daki durumsa özetlediğimiz bu iki modelin belki de bir panzehriydi çünkü ABD anayasası ve onu yorumlayanlar küfür meselesini devletin denetiminden tamamen çıkarmaya çalışmışlardı.⁹ Avrupa'da kutsallara hakaret devletin bilfiil müdahalesine davetiye çıkaran bir eylemken Amerika'daki sömürgelerde sahada görüşlerin kontrol edilmesini tabandan bireyler ve yerel cemaatler sağlıyordu.¹⁰ Bütün bu hukuk rejimleri, kutsal değerlere hakaret eylemlerinin faillerinin toplumdaki varlığını habis görüyordu. Burada dine hakaret sürecinin dinsel ortodoksluk mekanizması tarafından nasıl üretildiği tekrar ifade edilmeye değerdir. Çünkü Batı'da bu ortodoksluğun mutlak bir gereklilik gibi görüldüğü ya da başarısının apaçık ya da her zaman kaçınılmaz bir sonuç olmadığını her zaman iyi anlayamıyor.

Roma İmparatorluğu'nun ilk yüzyıllarında gelişen Hıristiyan öğretilerinin çeşitliliği bugünkü Hıristiyan mezheplerinin çeşitliliğiyle birtakım benzerlikler sergilemektedir. Bu eski öğretiler başta makul derecede saygılı bir hoşgörü ikliminde geliştiler. Birbirini takip eden dünyevi yöneticilerin çıkarlarından kaynaklanan eylemleri bunların bir düzene ve hizaya sokulmalarını kolaylaştırdı. Özellikle Birinci (MS. 325) ve İkinci (MS. 787) İznik Konsillerinde bu durum açıkça görülmektedir. Bu konsiller Ortodoks Hıristiyan öğretisinin (özellikle Mesih'in ilahi doğası hakkında 325'te) ve ibadet şekillerinin (787'de ilahi imgelere izin verilerek) genel çerçevesini çizdi. Daha önceleri Hıristiyan öğretisine yaklaşım daha gevşek ve farklılıklara daha hoşgörülüydü. İznik Konsillerinin kuralcı yaklaşımı böylelikle neredeyse ortodoksluğu icat etti ve onun

Laws of Heresy and Blasphemy (London, 1934); Nicolas Walter, *Blasphemy Ancient and Modern* (London, 1990); Calder-Marshall, *Blasphemous, Lewd and Obscene*.

⁹ Leonard Levy, *Blasphemy: Verbal Offense against the Sacred, from Moses to Salman Rushdie* (New York, 1993).

¹⁰ Age., Leonard Levy, *Treason against God: A History of the Offense of Blasphemy* (New York, 1981).

korunmasına ve arzu edilirliğine öncelik kazandırdı.¹¹ Fakat hem daha yaygın olarak sapkınlık biçiminde hem de daha seyrek görülen küfür olgusu biçiminde kendini gösterecek bir Hıristiyan muhalefetinin doğmasına da neden oldu.

3. Çağdaş Dünya ve Küfür

Küfrün gücü ve sebep olabileceği Ortaçağa özgü çatışmanın tadı belki bize hoşgöründen önceki günlere dair büyüleyici bir bakış sunabilir. Fakat çağdaş tarihin alternatif bir okunuşu, hoşgörünün kendi başına toplumsal bir fayda olduğu anlayışına başkaldırıldığının kanıtlarını sunuyor. Gözlemciler bu olası senaryoda iktidarın ve şiddet tekelinin devletin elinden alınıp bireye geri verilebileceğini düşünüyorlar. Böyle bir durumun gerçekleşmesi için tüm koşulların şu anda mevcut olduğunu iddia edebiliriz. Nitekim 21. yüzyılın toplumları giderek artan bir kavgacılık ve bu kavgacılığı hukuki zemine taşıma isteği sergiliyorlar ve dindar bir yaşamın karşılıklı nezaket kuralı aracılığıyla hoşgörüyeye tabi kılınmadan önceki hâlini keşfetme arzusu duyuyorlar. Evanjelik dinin kamu alanını tekrar hâkimiyeti altına alma arzusunun yeniden depreştiğini de gözlemliyoruz. Devlete duyulan inanç genel olarak zayıflarken devlet temelli çözümlerin sefilliğini vurgulayan halkçı argümanlar da varlığını sürdürüyor. Yeni nesil uzmanlar da artık küfür yasaları konusunda daha temkinli davranıyorlar ve bunların kötü olduğu apaçık taraflarını iyi yanlarıyla birlikte tartmaya hazırlar. Bunların hepsi bir nesil önce tamamen beklenmedik tavrıydı.

Din kamu alanına hâkim olmaya çalışırken, küfür de dinsel

¹¹ İlk Hıristiyan Konsülleri için bkz. Mark Smith, *The Idea of Nicaea in Early Christian Councils, 431–451* (Oxford, 2018), Konsillerin Katolik etkisindeki yorumu ve modern Batı Kilisesi'nin yaratılmasındaki rolleri için bkz. Leo D. Davis, *The First Seven Ecumenical Councils: Their History and Theology* (London, 1988).

hissiyatın özelleştirilmesi aracılığıyla devam ediyor. Bu daha modern din fikri, daha önceki çağlarda inancı sürdüren öğretiyi anlayışlarından biraz daha özgür bir şekilde hareket eder ve kişisel seçimler ve tercihlerle bağlantılı hâle gelir. Bireyin daha kişisel olarak benimsediği dinî inanç düşüncesi, küfür niteliğindeki söz ve davranışların merkezinde yer alır. Bu, niha-yetinde, kişilerarası suçlar için daha büyük bir alana yol açtı.

Britanya’da, 2002-3 Lortlar Kamarası Din Suçlarını So-ruşturma Komisyonu’na sunulan birçok kanıt türü, inançları nedeniyle koruma talep eden grupları ve bireyleri yansıtıyor-du. Bunlar aynı zamanda gerçek öfke ve saldırı konusunda incelikli bir yetkiye sahip olduklarını da dikkatle gösterdi. Bu kişiler, küfrün aniden kamuoyunun gündemine gelmesini, diğer endişelerini üzerine atabilecekleri bir günah keçisi olarak gördüler. Küfür ve ahlaksızlık korkusu, daha geniş Avrupa davranış standartları ve ulusal kimliğe yönelik tehditler ko-nusunda üzüntülerini ifade etmelerine olanak tanıdı. Özel inanca yönelik meydan okumalar, ulusal kültürün ve mede-niyetin çözülmesini hızlandırabilecek tehlikeli bir katalizör olarak görülüyordu. Böylece modernleşme teorileri, zihinsel suçların ve kimliğin görünüşte modern toplumlar üzerindeki zararlı etkisini açıklamaya yönelik seküler ihtiyacı besledi. Bunlar, küreselleşmiş bir kültüre yönelik özelemleri, bu eski kimlikleri anakronik göstermeye çalışan toplumlardı. Sonuçta bu çatışan akımlar, önceden belirlenmiş teorik kalıplara veya görünürdeki eğilimlere göre insanların modern olmaları –ve daha da önemlisi modern kalmaları– konusunda güvenile-meyeceğini kanıtlıyor.

Bu noktada modern devletin, ilk kez Ortaçağ dünyasında tanımlanan bazı düşünce süreçlerini nasıl yeniden gözden ge-çirmeye başladığını incelemek mantıklı görünmektedir. Bireyin içindeki kötülük kapasitesi kriminologları büyülemeye başladı ve işte bu noktadan itibaren tüm toplumlar ve yasal çerçeveler yeni bir toplumsal sorun olarak “nefret suçu”nun doğuşuyla ilgilenmeye başladı. İdari otoriteler bu olguya giderek daha

fazla dâhil olsalar da, bu duruma doğru ilerleyebilecekleri yol genellikle kafa karıştırıcı, güvensiz ve tehlikelidir. Devletler halkları korumak isteseler de haklar ve sorumluluklar dalgasına karşı da yüzüyorlar. Bu ikilemin, liberal fikirlerin nesiller boyu acemi demokratik yurttaşları benimsemeye ve savunmaya teşvik ettiği bir şey olduğunu da unutmamalıyız. Düşünce ve ifade özgürlüğü çoğu zaman bazı özgürlükçülerin korktuğundan daha zor kısıtlanır. Batılı liberal geleneklerin, kendi mantıklarının onlara sıklıkla savunmalarını söylediği şeylerden rahatsız oldukları da doğrudur.

Son iki yüzyılın tarihi, devletin dinî kurallara uygunluk alanında güç gösterisinden ve kullanımından geri çekildiğini göstermiştir. Küfür suçu giderek daha fazla bireye ait bir suç olmaya başladı ve eylemi başlatma sorumluluğu da genellikle burada yatıyor. Katılımcı demokrasi aracılığıyla bireyciliğin ölçülebilir şekilde artması ve bireysel vicdan ve muhalefetin yasal olarak tanınması bu sürece yardımcı olmuştur. Aynı zamanda laikliğin ve sosyal, kültürel ve dini hoşgörünün gelişiminin de rol oynaması bir paradokstur: Bu sayede sözlü ve vicdani dinler gelişebilmiş, çoğalmış ve etkin bir şekilde ilerleyebilmiştir. Kültürel eğilimler, sekülerleşmeyi etkin olarak teşvik etmese de, dini daha esnek hâle getirdi ve herkes için geçerli olan bir evrensel değerler sistemi olduğu iddialarına yönelik saldırılara karşı daha dayanıklı hâle getirdi.

Britanya’da, çelişkili bir şekilde, küfre karşı yasaların ayakta kalmasını sağlayan şey, hoşgörü sürecinin laik bir sonucuna duyulan güvendir. İçişleri Bakanlığı’nın görüşü, 20. yüzyılın ilk yarısında, küfrün mahkeme kararı ile oluşturulan (veya örfeye göre) bir yasa olarak varlığını sürdürmesinin, onun her nesil için yeniden yorumlanması anlamına geldiğini düzenli olarak ileri sürüyordu. Bir film, kitap ya da konser küfür niteliğindeyse kovuşturmaya uğrayacaktı, ancak tamamen hoşgörüle karşılanabilir ya da kabul edilebilir olsaydı bu durum söz konusu olmazdı. Bu, bilinçli kamuoyunun, haklar ve özgürlükler kavramına karşı kamu yararı adına konuşma

yetkisine sahip olduğu anlamına geliyordu. Uygulayıcılarına göre bu, tamamen modern ve düşünce ve haklar demokrasisinin doğasında bulunan dengeli mantığa uygun görünüyordu. Hıristiyanlık ve diğer dinler daha rahat (sözde seküler) bir duruş benimsedikçe, dine yönelik hakaretlerin giderek daha az önem taşıyacağı varsayıldı (düşüncesizce olduğu ortaya çıktı).

Bu, hükümetin bireye acı, suçlama ve suçluluk yönlerini belirlemesi için hem güç hem de egemenlik vermesiydi. Elbette bu, belki de son 150 yıldaki modern suç ve küfür vakalarının, bireyin müdahale etme ve başkalarının sözleriyle kaybedilen dengeyi yeniden sağlama gücünü ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. Özellikle çarpıcı olan şey, 19. yüzyılda bile hukuki düşüncede şiddet kavramlarının, mahkeme salonundaki kanıtların ve Örfi Hukuk yargıçlarının küfür konusundaki beyanlarının ısrarla devam etmesidir. Polis yetkilileri sürekli olarak kamu düzeni bağlamında küfrü düşündüler ve yirminci yüzyılın hukuk anlayışları bu nedenle bunun fail ile mağdur arasındaki şiddeti önleyecek bir araç olduğunu vurguladı. Küfür suçunda gerçek zararın tatmin edici bir şekilde kanıtlanması her zaman olağanüstü derecede zor olmuştur. Tarihsel olarak hukukun diğer birkaç değerli alanında kötülüğün boyutu yalnızca mağdur tarafından değerlendirilmiştir. Küfür her zaman göze çarpan ve kafa karıştırıcı bir istisna olarak var olmuştur.

Çağdaş toplumlarda suçluların takip edilmesi ve kovuşturulması, kamu çıkarını meşruiyet testi olarak kullanır. Bununla birlikte bu tür karar alma süreçlerindeki kalıplara nadiren makul açıklamalar eşlik eder. Bunun yanı sıra, bazı çağdaş avukatların hukuk sisteminin meşru bir amacı olarak intikamın önemini tartışan çalışmalarının davranış suçu alanında daha geniş düşünmeyi nasıl etkilediğini de düşünebiliriz. Bazı yorumcuların, küfür yasalarının tehlikeli bir anakronizm olduğunu yüksek sesle öne süren liberalizm eğilimini etkin olarak reddettiklerini belirtmek de önemlidir. Örneğin Neville Cox, küfür yasalarının doğası gereği kötü olduğu fikrine şüpheyle

yaklaşıyor ve bu argümanı, kendi görüşlerinin diğerlerini tamamen dışlayarak üstün gelmesini sağlamaya çalışan Batı tarafından işletilen bir hukuki ve kültürel hegemonyanın parçası olarak görüyor. Cox, bu alandaki çatışmaların, kendi ahlaki değerleri olan hoşgörüyü derinden meydan okuyan ifade özgürlüğünü dışlayıp dışlamamaları gerektiği sorusuyla karşı karşıya kalan toplumlar için bir sorun teşkil ettiğini öne sürüyor. Aynı şekilde, bu tür bir ifade özgürlüğü üretenerin, bir azınlık grubunun bazı üyelerinin yasa dışı ve terör niteliğindeki eylemlerine odaklanarak genel imajına zarar vermesine izin verilip verilmemesinin de sorgulanabilir hale geldiğini savunuyor.

Cox gibi yorumculara göre, çoğu insanın ne söylememesi gerektiği konusunda içsel bir anlayışı olduğu ve her zaman bu tür yargılarda buldukları aşikâr görünüyor. Eğer insanlar bilfiil otosansür uygularlarsa bu bazı şeylerin yasaklanması gerektiği yönündeki öneriyi gündeme getirir. Bu kadar yaygın hassasiyetler bir gerçektir, dolayısıyla insanların kendilerini kişisel olarak etkilemeyen şeyleri gözlemlemekten rahatsız olabilecekleri de bir gerçektir. Bunun nedeni, bu tür sözcükleri kullanma girişiminin, onların algılanan ahlaki standartlarına bir saldırı olmasıdır. Cox, küfür yasalarının doğası gereği yanlış olduğunun söylenemeyeceğini ve bunun yerine odak noktamızın İslami Doğu ve seküler Batı'daki farklı ahlak algılarının ötesine geçmesi gerektiğini öne sürüyor. Batı'nın, kendisini dinî ahlakın alternatifi olarak gören, bireyin savunucusu olarak gösteren liberal haklara dayalı bir sekülerliğe sahip olduğunu da hatırlatıyor. Bu, İslam toplumunda bunun karşıtının bir cemaat anlayışı olduğunu göstermektedir.¹² Fakat çağdaş dünyada herhangi birinin, dinlerinin yoğun bir incelemeye tabi tutulduğu, hatta belki de alay konusu olduğu konusunda hiçbir bilgi sahibi olmadan hayatını sürdürmeyi

¹² Neville Cox 'Blasphemy and Defamation of Religion Following *Charlie Hebdo*', *Blasphemy and Freedom of Expression*, ed. Temperman ve Koltay, s. 53-83.

beklemesinin makul olup olmadığı, geçerli bir soru olmaya devam ediyor.¹³

Bu farklı yönler bir arada ele alındığında, modern devletlerin ilgili yasalarını niçin yeniden gözden geçirdiklerine dair ikna edici açıklamalar sağladılar. Bu durum Britanya’da dinsel nefreti kışkırtmaya karşı bir yasanın geliştirilmesi bağlamında küfür meselesinin yeniden incelenmesiyle ortaya çıktı. Hollanda’da Theo van Gogh’un öldürülmesi, kanun kitaplarındaki eski kanunların araştırılmasına yol açtı ve bu durum, küfür niteliğindeki ifadeler ve tasvirlerin yol açtığı sorunları daha da karmaşık hâle getirdi. İspanya ve Birleşik Krallıkta binlerce televizyon izleyicisi, gerekirse mahkemeye başvurma tehdidi ve sert protestolar yoluyla Hıristiyanlığın savunulmaya devam ettiğini yayıncılara hatırlattılar. 2005’in ilk aylarında hem İspanyol televizyon programı *Lo + Plus*’ta yayınlanan *Cristofagia* tartışması hem de BBC’nin *Jerry Springer: The Opera* programı, protestoları tam anlamıyla yayıncıların ve televizyon yöneticilerinin kapısına kadar getirdi.

Aynı zamanda devletin eylemlerinin geçmişte ve günümüzde ne ölçüde kötü olarak nitelendirildiğinin de araştırılması gerekmektedir. 18. yüzyıldan bu yana, dine hareket edenleri ve onların benimsedikleri konumları desteklemek için yazılan kitapların ve broşürlerin çoğu, uzun bir Aydınlanmadan ilham alan bir gelişme tarihi üretmeye çalıştı; bu, nihai sonuç olarak tam dinsel hoşgörüyü öngören bir şeydi. Bu argümana göre, bunun önünde duran devletler ve hükümetler, çok hızlı bir şekilde anakronik *eski rejimler* olarak görülebilirler.

Paradoksal olarak, bu alanda ABD’nin Aydınlanmanın çocuklarına sunduğu özgürlük vaatleri yerine getirilmedi. Federal hükümet, 20. yüzyıl boyunca teorik olarak anayasayı savunmuş olabilir ama bireylerin daha az olan hakları, daha

¹³ András Koltay ‘The Freedom and Restriction of Blasphemy: Theoretical Perspectives’, *Blasphemy and Freedom of Expression*, ed. Temperman ve Koltay, s. 239.

yerel dindar topluluklar nedeniyle düzenli olarak tehlike altındaydı. Anayasa, kilise ile devletin ayrılığını tesis ediyordu ama bu durum tek tek eyaletleri birlikte hareket edip geçerli bir küfür yasası ve içtihat oluşturmak için çalışmaktan alıkoymadı.¹⁴

Küfür yasalarına aykırı davrananlar tarafından sık sık dile getirilen konuyla bağlantılı bir başka eleştiri de düşünceyi cezalandırmanın çoğunlukla adaletsiz ve insanlık dışı bir tavır olduğu iddiasıydı. Uygun dindarlığı oluşturan unsurun belirli bir versiyonuna ayrıcalık tanınması, alternatif bakış açılarına sahip olanlar tarafından giderek daha fazla kötülük olarak görülüyordu. Bu sayede devlet, yerli olduklarını iddia edenler arasından dışsallaştırılmış bir “öteki” yarattı. Batı, erkek, heteroseksüel ve ortodoks bu yasayla norm hâline getirildi. Vatandaşlık fermanı mutlaka ikili zıtlıklarla sonuçlanmadı ve kültürel yabancının kimliğini yaratmadı.

Hikâyemizin “vakitsiz” sonu olarak ortaya çıkan budur. Gücün bireye devredilmesi, devleti o bireyin özerklik ve vicdan özgürlüğü iddiasının kaçınılmaz bir kurbanı hâline getirmiştir. Teolojik tarafsızlık iddiaları bile devleti grupların ve bireylerin eylemlerine açık hâle getirmektedir. Bu, devletin seküler ve dinlere eşit mesafede duran tarafsız bir kurum olduğu iddiasının tam da onun din karşıtı olarak görülmesine yol açan unsur olduğu ABD’de meydana geldi. Bu algı, ABD’de devletin seküler düzeni koruma sorumluluğundan kendini tamamen muaf tutması yönünde tabandan baskı yaratılmasında etkili oluyor.

Devlet içindeki gergin iklim Birleşik Krallıkta dinsel nefreti kıskırtmaya karşı bir yasa çıkarılması yönündeki taban baskısını da teşvik etti ve bekleneceği üzere söz konusu yasa 2006’da çıkarıldı. Gerginlikler artarken yazarların ve sanatçıların dinsel köktencilikle şiddetli biçimde çatışan kültür

¹⁴ Levy, *Blasphemy*; Ayrıca bkz. Marjorie Heins, *Sex, Sin and Blasphemy: A Guide to America’s Culture Wars* (London, 1993).

ürünleri üretmeleri tesadüf değildir. Liberal demokrasilerin karşılığı, hem dinî hem de sanatsal grupların üyelerinin toplumdan ve devletten kendilerini savunmasını istemeleridir. Devlet, bir zamanlar muhaliflere çok acımasız cezalar verirken, şimdi kutuplaşmış görüşler karşısında bir yanda hakların önceliğini savunmak, diğer yanda sorumluluklar arasında sıkışıp kalmış durumda. Bu tuzak ve bunun sonucunda ortaya çıkan iktidarsızlık ve belirsizlik, Batı kültür tarihinin tarihsel açıdan zorlu bu döneminin başımıza getireceği son kötülük olabilir.

4. *Bu Kitabın Amacı*

Bu kadar kasvetli bir öngörünün ötesinde bu kitap, Batı kültüründe düzenli olarak hem dikkat çekici parlama noktalarına hem de daha büyük felaketlere yol açan bir olgu olan küfrün hem bilgilendirici hem de eğlenceli kısa bir tarihini sunmayı umuyor. Bu tür olaylar yaşandığında toplumlarımızın Tanrı ve din ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmelerine, özgürlük ve haklara ilişkin düşüncelerini sorgulamalarına neden olmaktadır. Tarih boyunca insanlık her zaman şu veya bu şekilde bir kutsallık anlayışına sahip olmuştur ve birçok toplum kutsal olana sahip çıkmıştır. İnsanları, başkalarının buna karşı konuşmasının sonuçlarından korumak için de harekete geçtiler. Bu, yüzyıllar boyunca büyük ölçüde değişen küfür fikrini ve suçunu yarattı. İncil zamanlarında onaylanan bir eylem olarak kötü niyetli kişilerin taşlanması, sapkınların ve daha sonra ifade özgürlüğü savunucularının keşfedilmesine ve 20. yüzyılın sonlarında bazı ülkelerde taş tutma cezalarının geri dönüşüne kadar küfür, özellikle korkmuş toplumlar tarafından sıklıkla en sert cezalara maruz bırakılan bir suç olmuştur.

Daha yakın zamanlarda küfür, ilk bakışta, eski kutsal fikirlerin ve katı bir din anlayışının kalıntısı, görünüşe göre çağdaş dünyaya yabancı bir şey gibi duruyor. Yine de bu kitap, bu olgunun neden dini hoşgörünün arttığı geleneksel

tarihi aştığını, bireyleri kutsala karşı geldikleri için yargılayan kanunlarda hala bizimle birlikte kalmayı başardığını açıklamaya çalışıyor. Benzer şekilde, dini nefrete karşı yasalarda da küfür varlığını sürdürmektedir. Bugün insanlar içgüdüsel olarak bunun gerekli olduğuna inanıyorlar ama çoğu zaman bunu pek anlamıyorlar.

Bu kitap, küfrün yüzyıllar boyunca nasıl ve neden değiştiğini gösteren örneklerden yararlanarak uzun zamandır devam eden bu açmazları aydınlatmayı ve açıklamayı amaçlamaktadır. Bu aynı zamanda diğer pek çok eski kavramın yok olup gitmesine rağmen küfür kavramının neden varlığını sürdürdüğünü ve etkin olarak geliştiğini açıklamaya da yardımcı oluyor. Vaka ve olayların ötesinde, küfür niteliğinde davranışta bulunmak isteyenlerin ve bu kişileri cezalandırmak isteyenlerin saiklerini de inceleyebiliriz. Bu, antik dünyadan günümüzde kadar tuhaf bir varlığını sürdürmeyi anlatan sahici bir insanlık tarihi haline geliyor ve gerçek durumlarda gerçek insanlar üzerindeki etkisini gösteriyor. Çoğunlukla farklı nedenlerle Tanrı fikriyle yüzleşen ve kafa karıştıran bir dizi insanı sergiliyor. Onların karşısında, bu tür fikirleri ve tanrıları desteklemeye ve korumaya çalışan, aynı derecede geniş bir saikler yelpazesine sahip başkaları var.